

**RUTA A PEU
PER *LA SERRA DEL PAL*
I ELS ENTORNS
DE L'ESPÀI NATURAL
*SERRA DE CASTELLTALLAT***

BASSADÒRIA

Accions al servei dels espais agroforestals del Solsonès i rodalies

PRADES I LA SERRA DEL PAL

El petit poble de Prades situat a 800 m d'altitud en un altiplà que domina les valls de Coaner i Vallmanya, als peus de la serra del Pal o de Castelltallat, que s'enfila fins 920-980 metres al cap de la serra, i que al seu pas per Castelltallat (ja al municipi de Sant Mateu de Bages) forma part de l'Espai Natural Protegit Serra de Castelltallat.

La serra del Pal deu al seu nom a la bona qualitat dels pins que albergava (tant rojalet —*Pinus sylvestris*— com pinassa —*Pinus nigra subsp. salzmannii*—), i que eren molt bons per a fer pals o posts per telefonia o llum. Pel cap de la serra hi transcorria camins antics que es trobava amb el ramader que puja cap a Solsona, i que actualment és el GR7

El nom de Prades prové de l'antic plural prata que evolucionà en prada que significa camps d'herba. S'ubica en un petit turonet envoltat per camps de conreu que en algun temps havien estat prats de pastura amb presència de nombroses construccions de pedra seca com les parets i barraques de vinya, configurant un paisatge que intercala camps de conreu i bosc, conformant un mosaic agroforestal que sustenta un ric patrimoni ecològic i cultural. Un paisatge que el 1998 fou arrasat pel Gran incendi

Forestal del 1998, que va provocar la substitució de les pinedes de pinassa per rouredes de fulla petita, i que va acabar de sentenciar una economia forestal que ha estava greument tocada des dels anys setanta i vuitanta.

Malgrat els focs, Prades conserva avui una important cultura forestal que es manté en el seu imaginari col·lectiu, i que s'adapta al nou entorn que van dibuixar els incendis. L'esclat de les rouredes de fulla petita, i dels alzinars, dibuixen unes primaveres amb tots els colors del verd, i obren un nou horitzó de possibilitats on, boscos, camps i veïns, i visitants i polítics, hem de ser capaces d'aprofitar perquè la vida aquí sigui digna i perdurable.

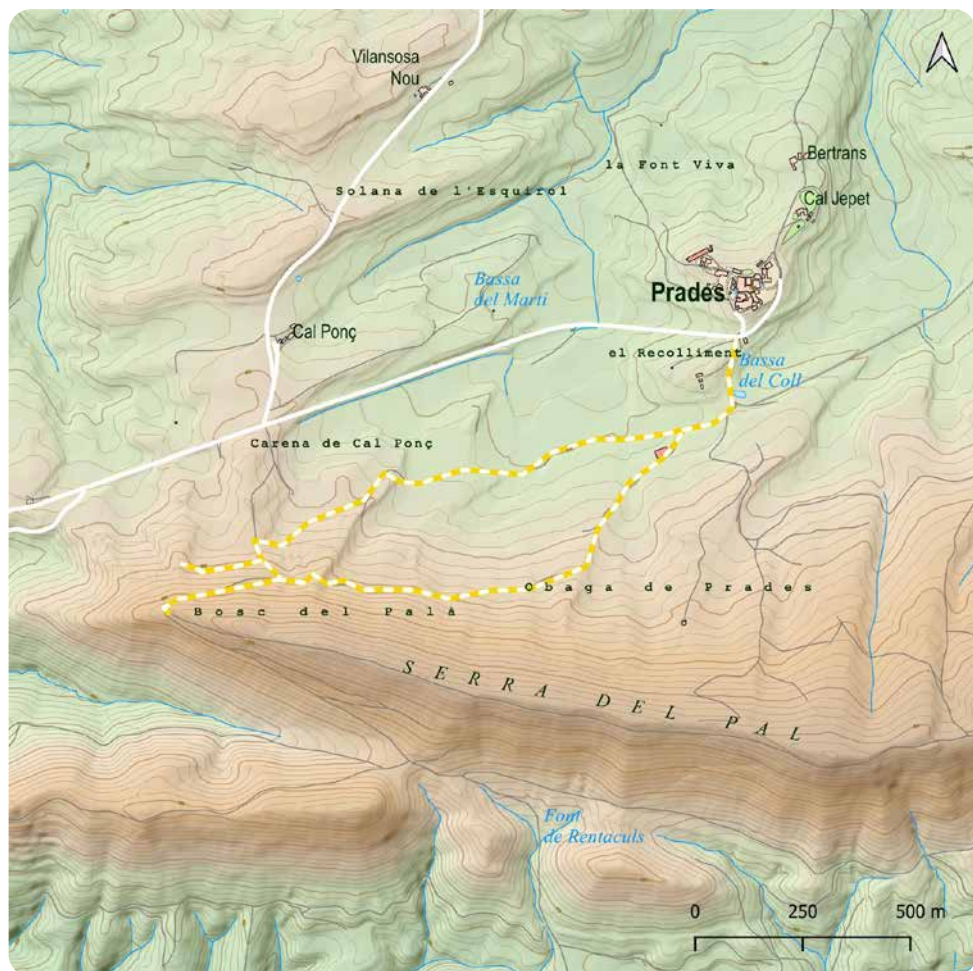
El poblet guarda l'estructura de poble antic amb clos medieval, carrerons estrets i tortuosos amb passos coberts que condueixen a la petita plaça del poble. Avui, el poble de Prades és habitat per una quinzena llarga de veïnes.

Benvingudes

a Prades de la Molsosa.

Associació Cultural de Prades

Maig del 2023

Itinerari: **2,7 Km**

Pendent: **100 m**

TERRITORI DE MASIES

Territori de Masies

Treballa per promoure el coneixement, respecte, conservació i promoció del patrimoni posant èmfasi en la recuperació de la memòria i cultura popular, la reivindicació de la cultura pagesa i de la vida als petits pobles.

www.territoridemasies.cat

tasta TERRITORI DE MASIES

Tasta Territori De Masies

és un projecte que vol fomentar la venda directa i els circuits curts de comercialització, acostant el producte local als visitants però també al veïnat.

www.territoridemasies.cat/botiga

BASSADÒRIA

associació cultural de
Prades de la Molsosa

El projecte BASSADÒRIA

té com objectiu realitzar accions al servei dels espais agroforestals del Solsonès i rodalies i generar espais de reflexió i oferta d'activitats pel reconeixement integral dels serveis ambientals dels boscos. Es pretén fer una identificació col·lectiva d'elements emblemàtics pels serveis ambientals: conèixer elements i espais d'interès natural, participar en ciència ciutadana i fer custòdia participada.

Associació Cultural de Prades

L'Associació Cultural de Prades és l'entitat cultural del poble de Prades de la Molsosa que, creada el 1999, organitza diferents activitats de divulgació del patrimoni popular del poble com l'edició de la revista la Fornal, i activitats populars com la Fira de Sant Ponç de Prades.

EL PAISATGE DE PRADES

El baix del Solsonès es pot considerar una zona de transició entre la gran plana agroforestal del centre de Catalunya i les muntanyes dels Prepirineus. Això, li atorga una gran diversitat paisatgística.

Descriure el paisatge de Territori de Masies significa parlar de grans dominis de vegetació que engloben diversos hàbitats i formacions vegetals. Parlem de brolles mediterrànies, de prats, de diferents tipus de boscos, de paisatge fluvial i zones humides, de paisatge agrícola, hàbitat de roquissars i petites cingleres.

Si ens centrem en el paisatge agroforestal de l'entorn de Prades, format per un conjunt d'espais forestals i conreus, aquest combina característiques ambientals i socials de gran interès entre les quals destaquen la conservació de la biodiversitat, la mitigació i adaptació als efectes del canvi climàtic, la prevenció dels riscos naturals i l'aprovisionament d'aliments de proximitat, entre altres. L'abandonament de la gestió del bosc contraposat a l'augment progressiu del treball de la terra cerealística han fet que el paisatge canviés substancialment en els darrers anys. El paisatge agrícola té una dinàmica complexa i una fisonomia canviant al llarg de l'any. El desdibuixa l'activitat agrària que, en aquestes con-

trades, es tracta principalment de conreus de cereal, algunes pastures, herbasars i erms, juntament amb explotacions ramaderes intensives. Per tal d'afavorir el paisatge en mosaic és bo deixar tanques vegetals d'arç, aranyoners i altres arbustos en els marges dels camps, fer clarianes al bosc joves i densos i minimitzar les tales de bosc perquè les pastures hi trobin aixopluc. Tot això, afavoreix la biodiversitat.

En aquests ambients, la fauna i la flora que hi habita és diversa. Són abundants les plantes ruderals, les anomenades males herbes, espècies silvestres amb gran interès ecològic, culinari i inclús algunes d'elles amb propietats medicinals. En són un exemple les roelles (*Papaver argemone*), l'orenga (*Origanum vulgare*), el plantatge de fulla estreta (*Plantago*

lanceolata), la dent de lleó (*Taraxacum officinalis*), el cardó (*Dipsacus fullonum*) o la ravenissa blanca (*Diplotaxis erucoides*).

Pel que fa a fauna hi trobem multitud d'ocells com la cogullada vulgar (*Galerida cristata*), el cruixidell (*Emberiza calandra*), el gratapalla (*Emberiza cirrus*), les guatlles (*Coturnix coturnix*), algunes perdius (*Alectoris rufa*) i les aloses (*Alauda arvensis*). Els rapinyaires són uns bons habitants d'aquest territori ja que troben el seu aliment, petits i mitjans mamífers, als camps de conreu. El duc (*Bubo bubo*), el més gros dels rapinyaires nocturns i de majestuosa presència, utilitza una tècnica de caça ràpida i precisa durant la nit. Malauradament la destrucció del seu hàbitat, la seva persecució i l'ús de plaguicides, entre

altres, han fet que les seves poblacions es trobin en declivi en algunes àrees. Tan sols, en alguns indrets on es promouen pràctiques per la seva conservació, s'ha anat recuperant. Fa ben poc es va trobar un duc ferit a les contrades de Prades.

Les zones agrícoles són terres de conills i llebres, mosteles, ratolins mediterranis, talpons, guineus i també els amenaçadors senglars, que poden causar danys importants al sembrat.

Camps, feixes, bancals, parets, camins i marges constitueixen un mosaic de colors canviants. Entre boscos, el paisatge agrícola es caracteritza per un mosaic agroforestal, bressol de la riquesa social, biodiversitat i cultura dels nostres pobles.

LA PEDRA SECA

Avui, nombroses parets i barraques de pedra seca recorden un passat pagès on el mosaic agroforestal estava format per petites feixes de conreu, de secà, farratge i també vinya. Les parets de pedra seca, avui ben observables als entorns més immediats de Prades, delimitaven feixes i permetien anivellar-les i fer-les cultivables. La pedra seca és una tècnica constructiva que utilitza la pedra com a únic material.

A més de parets de pedra seca dels entorns de Prades i les amagades entre arbres a obagues i solanes, a Prades també hi trobem barraques de pedra seca o de vinya. La barraca de pedra seca és una construcció de planta única, circular o rectangular, que es cobreix amb una volta de pedra.

Aquesta estructura simple, amaga una complexitat tècnica considerable que s'aguanta gràcies a un complicat joc de pesos i contrapesos que, en equilibri, asseguren una gran estabilitat a la construcció.

Les barraques de l'entorn de Prades presenten moltes similituds amb les de les comarques properes del Bages i l'Anoia. L'expansió de la vinya a aquestes comarques va afectar també a Prades. Les barraques servien bàsicament per guardar les eines i aixoplugar-se en dies de mal temps. La majoria d'aquestes barraques es construïen entre el 1868 i el 1875, època en què la fil·loxera va causar estralls a la vinya francesa, i que a Catalunya s'incrementà de forma espectacular el seu cultiu fins que a finals de segle XIX la fil·loxera va arribar i va liquidar també el conreu de gran part de les vinyes catalanes.

1. ELEMENTS DE PEDRA SECA DE L'ENTORN DE PRADES

MARGES I MURS

Els marges o murs de pedra seca atalussen els pendents tot conformant els bancals o feixes i aconseguint així guanyar terreny cultivable on abans el pendent ho impedia. Aquestes construccions permeten frenar l'escolament de l'aigua de pluja, així com retenir la humitat i prevenir l'erosió. Els marges són l'element més senzill i alhora el patrimoni més comú de la pedra seca.

Paret de pedra seca dels entorns de Prades.
Foto: M. Alba Puigpelat

MARGES DE DESPEDREGAR

Despedregar va constituir durant diverses generacions un treball que omplia de sentit les hores mortes i es traduïa sovint en la construcció de marges i parets. D'aquesta manera es convertien els terrenys en cultivables i es complia alhora amb una triple funció: dividir la propietat, emmagatzemar el pedruscall i, en terrenys inclinats, prefigurar els bancals o esglaonaments que a continuació s'omplien amb terra i esdevenien conreu. En indrets amb predomini de l'arquitectura de la falsa cúpula, l'existència de la cabana o barraca també responia a aquesta necessitat de desproveir el camp de pedra.

Marges de despedregar.
Font: wikipedra

BARRAQUES DE VINYA

Es tracta del tipus de construcció més comú a la Mediterrània. A Catalunya, el trobem a les comarques centrals, al Camp de Tarragona i a tot el litoral en gran nombre. Probablement la tècnica per construir-les, el sistema d'aproximació de filades, sigui molt antiga. La tècnica consisteix en anar sobreposant les pedres horitzontalment sense polir, aplanades, ben aparellades entre si i amb un lleuger pendent. La filada superior es decanta cap a l'interior, tot formant anelles de pedra de radi decreixent fins a la cúpula, que es tanca amb una o diverses lloses. A vegades, a sobre també s'hi posa una capa de terra i argila i fins i tot fixadors vegetals, com els lliris (*Iris germanica*).

Barraca de vinya de l'entorn de Prades

BASSES

La bassa és un dipòsit rudimentari emplaçat a l'aire lliure i sense cobrir. Són de base plana circular amb paret lateral en pedra seca, tot i que en alguns casos (probablement més recents) la forma és quadrada o rectangular. El substrat de la base solia ser d'argila, material gairebé impermeable. Normalment tenien un accés interior mitjançant una escala. Les escales servien per anar a buscar el nivell de l'aigua quan aquest era més baix i per procedir a la periòdica neteja del seu fons, on anaven a parar la brutícia i impureses que l'aigua hi arrossegava. Per evitar l'entrada de bestioles s'alçava la paret al voltant de la bassa i, en algun cas, es cobria amb falsa cúpula.

Bassa del coll amb murs interns de pedra seca, Prades.
Foto: Marina Vilaseca i l'Arada.

POU DE PEDRA SECA

Les cisternes, pous i aljubs són un dipòsit més reduït, avançat i artificiós, constituït per una bassa soterrada de base quadrada o rectangular, coberta i coronada per una mena de cabina, tancada amb una petita porta metàl·lica o de fusta, en la qual una persona pot acostar-se per recollir l'aigua de l'interior amb una galleda. En les cisternes la bassa interior està excavada en el terreny o bé aprofita una concavitat natural de la roca o un buidatge fet expressament per aquesta finalitat. El sortidor o cabina, semblant a la part exterior d'un pou, presenta formes i tècniques molt diferents que van des d'una senzilla construcció de base quadrada o rectangular en obra ceràmica fins a una planta

Pou del Bogit, Prades. Foto: M. Alba Puigpelat

cilíndrica aixecada en falsa cúpula, passant per la planta troncocònica coberta amb lloses i argila, entre altres. Preveu dos orificis: un per a l'entrada de l'aigua que es recull a l'exterior sobre la roca o altra superfície llisa i un altre com a sobreexidor.

PLETA

Tancat de pedra seca on s'hi tanca el ramat. És fet per un mur o paret de pedra seca, amb pedres disposades verticalment a la part superior perquè el bestiar no salti. Normalment situades prop d'una casa. Normalment tenien el pendent cap al sud i aprofitaven alguna paret natural.

Pleta de cal Nicolau.
Foto: L'Arada

2. EL PATRIMONI ECOLÒGIC DE LA PEDRA SECA

Més enllà de les funcions culturals, les construccions de pedra seca tenen importants funcions ecològiques. Els marges i parets de pedra seca guarden gradients d'humitat i temperatura propis, fruit de la combinació entre pedres de diferent tamany (que faciliten el drenatge) i terra. Amb tot, les construccions de pedra seca alberguen microclimes més humits i amb una amplitud tèrmica pròpia (amorteixen la temperatura) creant una riquesa de nínxols ecològics que es tradueix en biodiversitat tant de fauna com de flora superior i inferior.

La presència de troncs vells, morts, cúmuls de brancatge, cúmuls de pedra, zones de bosc dens, també contribueixen a crear aquesta diversitat.

Acullen plantes herbàcies que colonitzen les fissures que deixen entre pedres.

Les pedres retenen molta calor i per això resulten un hàbitat molt apte per rèptils, com el llargandaix ocel·lat (*Timon lepidus*) o la serp blanca, i rèptils lligats a la presència d'aigua com el tòtil (*Alytes obstetricans*) i el gripau corredor (*Bufo calamita*) o la reineta (*Hyla meridionalis*). Entre moltes altres espècies destaquem els líquens, importants indicadors de qualitat ambiental.

Serp blanca
Foto: Joan Ferrer Riu

Reineta
Foto: Marina Vilaseca

Els microclimes més humits que genera, fa que sigui un lloc ric en falgueres, espècies relictuals i especialment en zones de clima més sec com és el cas de Prades.

Alberguen també insectes que són molt beneficiosos pel control de plagues, com és el cas del sífrid (*Syrphus ribesii*) que s'alimenta del pugó i té els marges entre els seus hàbitats habituals. Entre els molts insectes relacionats amb els murs en podem destacar també la cuca de llum (*Lampyrus noctiluca*). Són també zones de refugi de molts animals i, per aquest motiu, zones de cria i nidificació d'ocells com la mallarenga blava (*Parus caeruleus*), la cotxa fumada (*Phoenicurus ochrurus*), el xot (*Otus scops*) o el mussol

(*Athene noctua*). Tots ells i molts d'altres utilitzen la pedra seca ja com a zona on troben les preses o com a talaia de vigilància i, en aquest sentit, el valor de la pedra seca pels ocells és molt gran. Així cal destacar els ocells insectívors com les cueretes (*Motacilla sp*), el capsi-grany (*Lanius senator*) o el botxí (*Lanius excubitor*). També són llocs de mamífers com eriçons, musaranyes, ratolins i mosteles. També hi sovinteja el mussol comú. Si les parets o murs són prou alts, s'hi amaguen alguns ratpenats fissurícoles (que els agraden les fissures) com les pipistrel·les.

Sífrid

Cuca de llum

Les construccions de pedra seca, i especialment els murs, tenen una important funció per la mobilitat de la fauna, zona d'hivernació i de corredor biològic.

Els marges de pedra seca eviten l'erosió del sòl fins i tot quan s'abandona l'activitat agrícola, pot afavorir la regeneració de zones cremades. Per contra, la creació i atapeïment de continuïtat vertical de vegetació forestal al llarg dels bancals escalonats pels marges pot facilitar la virulència del foc.

Més enllà d'evitar l'escorrentia superficial de l'aigua (que, lentament, es filtra en els marges), afavoreix la condensació de la boira i la humitat ambiental. Sovint al clot dels marges s'hi planten

arbres per aprofitar-la humitat que, i servia per aprofitar millor els recursos hídrics en les terres de secà.

Mallarenga blava

Xot

BOSCOS DE PRADES

Avui el paisatge forestal de Prades està protagonitzat per rouredes de fulla petita i boscos de pinassa que van sobreviure al foc. Entre ells hi trobem també algun pi rojalet (*Pinus sylvestris*) i roures martinenc (*Quercus pubescens*) i, a zones més soleïes, algun alzinar (*Quercus ilex*). Fins els anys setanta del segle XX l'aprofitament forestal de pals de pinassa permetia completar la renda agrària

En l'últim segle el context social, econòmic i poblacional de les zones rurals de Catalunya ha canviat moltíssim. El camp català progressivament ha perdut cada cop més població, fins arribar a una situació d'abandó que ha tingut conseqüències en tots els àmbits. La causa principal n'és el fet que guanyar-se la vida fent de pagès cada cop ha sigut més complicat. La mecanització del camp, que per una banda va possibilitar una millora importantíssima de les condicions de treball, fins llavors completament manuals i basades en la tracció animal, per altra banda va comportar una davallada de la necessitat de mà d'obra i que les petites explotacions deixessin de ser rendibles, cosa que va fer que molta gent hagués de marxar cap a zones industrialitzades a guanyar-se la vida. Tot això ha tingut conseqüències importantíssimes, que entre molts

àmbits, han tingut un fort impacte en els boscos.

El despoblament i l'aparició de noves fonts d'energia que han substituït la llenya com a principal combustible ha comportat una davallada de l'aprofitament que se n'ha fet històricament dels boscos, fins a arribar a la situació actual. L'explotació de la fusta, en un passat no gaire llunyà de molta importància econòmica, ha deixat de ser rendible. A la vegada antics usos del bosc com són la fabricació de carbó i l'aprofitament del brancatge i sotabosc per fer feixos per forns s'han perdut completament. I encara hi ha un altre factor que ha causat un fort impacte, el tancament de moltes cases i la dificultat que aquests siguin rendibles econòmicament ha provocat que desapareguessin molts dels ramats, principalment d'ovelles i cabres. Aquest bestiar feia una gran contribució a l'hora de reduir el sotabosc que actualment s'ha perdut, cosa que té conseqüències en l'estat dels boscos.

A inicis del segle XX i durant pràcticament tota la primera meitat d'aquest es van mantenir els sistemes de vida i de treball tradicionals. La pagesia catalana sortia de la crisi provocada per la plaga de la fil·loxera de finals del segle XIX,

que va provocar la desaparició de la vinya, fins llavors de gran importància, d'aquestes contrades.

En aquesta primera meitat del segle l'aprofitament dels boscos és intens, amb una gran varietat d'activitats, oficis relacionats i aprofitaments. En un context d'economia de subsistència el bosc esdevé un complement important per l'economia de les cases de pagès. Les activitats al bosc es concentraven sobre-tot els mesos d'hivern, un cop finalitzat el sembrar, i s'allargaven fins entrada la primavera, un cop despertava la terra i hi havia cultius que requerien la feina de la gent.

En aquests períodes és quan s'aprofita per arrencar boïgues per obtenir més superfície de conreu, tallar pins per vendre'n la fusta, fer carboneres per tal de fabricar carbó, etc. A aquestes usos cal sumar-hi el bestiar, principalment ovelles i cabres, molt present en totes les cases, que feia un aprofitament del sotabosc pasturant-lo, i altres activitats com ara fer feixos per vendre als forns, fer boïcs i sequeres, fabricar oli de ginebre o pega, treure escorça, etc.

El resultat de tot plegat, tenint en compte a més que totes les cases estaven

habitades i que en aquestes hi havia molta gent, és una pressió humana alta sobre els boscos.

A mesura que avança el segle XX es van produint canvis en la morfologia dels boscos. Roures alzines, de creixement lent, van perdent presència davant del pi blanc i la pinassa, de creixement més ràpid i major rendibilitat econòmica. Precisament en l'època de la postguerra, a partir dels anys 40, la tala esdevé una activitat molt important i que genera un notable impacte econòmic a les zones rurals. Per les masies propietàries de bosc aquest el bosc esdevé un complement econòmic important; es menciona que el bosc era la guardiola de la família i, en alguns casos, el primer tractor de la família es va comprar a partir dels excedents produïts pel bosc.

1. LES ROUREDES

Les rouredes seques es caracteritzen per la presència de roure de fulla petita i s'estenen per zones seques, submediterrànies, i força continentals. En general solen ser rouredes joves amb peus de menys de 30 centímetres diàmetre (mesura a 1,3 m del sòl), força aclarides i amb un estrat arbustiu pobre, moltes vegades a causa de la pastura de bestiar i, en aquelles que es troben en transició cap a rouredes de roure martinenc, de la substitució de l'estrat herbaci per joncedes. A aquestes rouredes de transició, hi és abundant una classe de roure híbrid entre les dues espècies, el roure subpirinenc.

Les rouredes de l'entorn de Prades són rouredes seques de roure de fulla petita o roure valencià (*Quercus faginea*), una espècie típica de climes mediterranis de terra baixa que va sobreviure els focs del 1998. Aquests roures conviuen, en aquest territori, amb espècies com l'auró negre (*Acer monspessulanum*), el càdec (*Juniperus oxycedrus*), el ginebró (*Juniperus communis*), el boix (*Buxus sempervirens*) o l'arç blanc (*Crataegus monogyna*); a l'estrat herbaci és habitual trobar-hi la viola (*Viola willkommii*).

Probablement, les rouredes eren els hàbitats originaris dominants al voltant

de Prades, però la reducció de les masses de planifolis pel carboneig i l'augment progressiu de les pinedes secundàries per a l'explotació forestal, van propiciar un canvi de paisatge substituint els roures per pinassa (*Pinus nigra subsp. salzmanii*).

Si aixequem el cap i observem els vells troncs dels roures, possiblement trobarem alguna casa refugi de picot. Els picots són uns ocells que tenen la

Forat de picot garser gros.
David Guixé

musculatura del coll molt desenvolupada per poder absorbir els cops que fan a la fusta mentre construeixen el seu niu, així com un bec molt fort. La seva llengua és pro tràctil i molt llarga i els permet accedir dins els forats per trobar larves. Quan els picots abandonen els seus nius, aquests poden ser ocupats per altres animals als qui anomenem “ocupants secundaris”. És comú que en els roures, trobar els anomenats cecidis o macarulles. Són estructures de diverses formes i mides, causades per creixements tumorals normalment provocats per la posta d’ous d’insectes, tot i que també poden ser induïts per altres artòpodes, fongs o bacteris. Alguns tipus de cecidis dels roures de fulla petita són de forma rodona i de duresa semblant a la fusta, i han estat protagonistes en diferents jocs d’infants.

Macarulla de roure.
Foto: Montse Rodríguez

LA LLEGENDA DE LA MOLSA, EL GENI DEL BOSC

La feina de carboner, per estar en permanent contacte amb la Natura, ha generat històries i llegendes protagonitzades per éssers misteriosos, esperits del bosc on treballaven els carboners. L’aparició de La Molsosa es podria ritualitzar per tal d’enriquir la festa de la carbonera. Un dia al poble apareixen uns éssers misteriosos, amb el cos pintat de vermell suro i amb sanefes de les plantes del voltant, completament coberts amb branques verdes d’alzina o bé coberts de molsa i amb la cara tapada amb una màscara d’escorça de suro. Aquests éssers són l’encarnació del bosc, esperits de la vegetació, missatgers dels esperits i podrien anar acompanyats per algun tipus de bèstia festiva. L’aparició de la

Llegenda de la Molsosa.
Font: Costumari Català.

Molsosa es podria fer acompanyar pel so d'un corn marí doncs de l'ús d'aquest rudimentari instrument n'hi ha referències locals. Al seu famós Costumari, Joan Amades explica que el carboners de la Cerdanya feien sonar un corn marí en un ball rodó per allunyar la Mollosa, animal-vegetal fantàstic, i assegurar així la bona combustió de la carbonera. Podrien primer anar a buscar els nens i nenes del poble, empaitant-los i jugant

amb ells, i després portar-los fins a la carbonera, on els explicarien les històries dels carboners o bé llegendes sobre la importància de respectar i estimar l'espai natural del que venen. D'aquesta manera l'aparició de La Molsosa – paral·lela a l'aparició de la molsa al bosc en aquest moment de l'any- seria una bona manera de convertir la festa, també, en un anunci de l'inici de l'hivern que ja s'acosta.

Escultura de la Molsosa, d'Orri dels Ens (Els Quadrells).
Foto: David Lama

2. LES PINEDES DE PINASSA

Els boscos de pinassa (*Pinus nigra subsp. salzmannii*) se situen entre els 500 i els 1.100 m d'altitud. El seu domini s'estén a les obagues i vessants de microclimes continentals freds on el rigor de l'hivern no afavoreix tant la roureda. La pinassa és una espècie considerada endèmica dels Prepirineus centrals i del sistema ibèric i seus boscos reben la consideració d'hàbitat d'interès prioritari per la Comunitat Europea.

A Prades es conserva aquesta pineda de pinassa a l'obaga de la serra de Pal ja que la part solana va ser cremada pels focs del 98. L'alta densitat de peus de diàmetre petit dins el bosc deixa entreveure una gestió forestal inadequada. Per tal de reduir el combustible dins el bosc i evitar altres possibles focs seria necessari fer aclarides selectives i recuperar la pastura del sotabosc. Abans del gran foc del 1998, el Solsonès era una de les comarques més riques en pinassa.

En el seu dens sotabosc hi predominen l'esbarzer (*Rubus ulmifolius*), el boix (*Buxus sempervirens*), el corner (*Aemilancher ovalis*), l'arç blanc (*Crataegus monogyna*) i l'aranyoner (*Prunus spinosa*) com espècies arbustives i la jonça (*Aphyllanthes monspeliensis*), la primavera (*Primula veris*), la viola (*Viola willkommii*) i el corniol (*Aquilegia vulgaris*) en l'estrat herbaci.

En aquest ambient, les mallerengues, com la cuallarga o la carbonera, el mosquiter pàl·lid, el pinsà i el pit-roig, hi són molt abundants. També hi són comuns, com a reproductors, el tudó, la merla, l'àliga marcenca, la cornella, el cucut, els picots verd i el garser gros. També hi són freqüents la guineu, la fagina i el ratolí de bosc. Aquest boscos acullen diversitat de bolets com camagros, rovellons, llenegues i fredolics.

El **gaig** (*Garrulus glandarius*) és un ocell típic dels boscos de pinassa. Té el costum d'enterrar una part dels fruits que recol·lecta per tal d'assegurar-se un reservori per l'hivern. Amb aquesta acció contribueix a l'expansió de les masses forestals convertint-lo en un bon aliat per a la reforestació d'espais cremats. Un altre habitant de l'obaga de Prades és el **teixó** (*Meles meles*), durant el dia no el veurem perquè descansa a l'interior dels seus caus, molts dels quals ben visibles en aquest territori, sobretot a l'obada de Prades.

Pinya de pinassa.
Foto: Montse Rodríguez

Gaig
Foto: Wikipèdia

Serra del Pal i Obaga de Prades.
Foto: Ramon Sunyer

Graellsia (*Graellsia isabella*) al poble de Prades
Foto: Ramon Ibanyez

Corniol
Foto: Marina Vilaseca

Corniol
Foto: Marina Vilaseca

*“Abrigant el cor de Catalunya s’alcen
uns ufanosos boscos de pinassa, de pins
alts d’un verd trencat. Arbres de port jove
es discuteixen l’espai entre boixos i bardisses,
deixant pas a una llum que s’infiltra
tímidament. Pinasses centenàries recorden
altives i majestuoses el cruixir de vells amics.
És bressol de vida: els esquirols juganers
saltant de branca en branca, cercant les
pinyes que els nodriran; petits bruels, units
al xiuxiueig de mallerengues que revolen
nervioses entre el fullam. S’escolta el cant
d’una tórtora, el caminar d’un sargantaner
gros i el moviment subtil d’un conill
entremaliat. Mentrestant, en un munt
d’escorça, la bella graèlsia espera la foscor
per llençar pols d’amor a l’aire”.*

(Rodríguez & Guixé, 2007 FB-CTFC)

3. LES ORQUÍDIES

Quan arriba la primavera, si les pluges han estat generoses, les orquídiess comencen a florir. Són plantes fascinants per la bellesa de les seves inflorescències, així com pels mecanismes que utilitzen per atraure els seus insectes pol·linitzadors.

Les orquídiess són el grup de plantes més nombrós del planeta (entre 20.000 i 30.000 espècies diferents) però són extremadament sensibles.

Aquesta sensibilitat es deu en part a que en el seu cicle biològic hi ha dos moments decisius: la pol·linització i la germinació. Pels que fa a la pol·linització com que els seus grans de pol·len són molt grans, el vent i l'aigua no els serveixen i tan sols poden ser pol·linitzades per insectes. Pel que fa a la germinació de la llavor, com que aquesta està desproveïda de material de reserva, per germinar necessita associar-se amb un fong i una vegada ha germinat pot tardar de 2 a 15 anys a florir, ja que abans ha de formar uns tubercles subterranis on emmagatzemen substàncies de reserva.

La principal amenaça de les orquídiess acostuma a ser la modificació i pèrdua dels seus hàbitats, l'ús d'insecticides que acaben amb els seus pol·linitzadors, la sobrepastura, el col·leccionisme o les alteracions del clima (com per exemple la sequera).

Totes les orquídiess estan protegides i són joies de la natura, un regal per als sentits que s'ha de gaudir in situ.

Entre els anys 2011 i 2015, diversos naturalistes van censar les espècies d'orquídiess existents a la comarca del Solsonès, un projecte de participació ciutadana ambiciós i liderat pel Grup de Natura del Solsonès - Centre d'Estudis Lacetans. Els resultats de la cerca va tancar amb l'edició del llibre *Les orquídiess del Solsonès* i és gràcies a aquest llibre que sabem que al voltant de Prades hi ha les següents espècies d'orquídiess:

Flor de l'home penjat (*Orchis anthropophora*)
Foto: Marina Vilaseca

Abellera de la passió (*Ophrys passionis*)
Foto: Marina Vilaseca

Platantera bifòlia (*Platanthera bifolia*)
Foto: Montse Rodríguez

Flor caputxina, barretet (*Anacamptis pyramidalis*)
Foto: Marina Vilaseca

Currià vermell (*Cephalanthera rubra*)
Foto: Jordi Garcia Pausas

Clavell violaci, ramell d'ombra (*Limodorum abortivum* subsp. *abortivum*). Foto: Montse Rodríguez

Abellera fosca, abelletes (*Ophrys forestieri*)
Foto: David Guixé

Orchys mascula
Foto: Marina Vilaseca

Abellera (*Ophrys arachnitiformis*)
Foto: David Guixé

BOSC, FOC I POBLE

Els incendis forestals són focs no controlats que es produeixen en el medi natural i tenen gran impacte als boscos. Aquests incendis poden ser causats per factors naturals com llamps, però en molts casos són provocats per activitats humanes, com ara tirar cigarrets, fogueres mal apagades, cremes agrícoles sense control o fins i tot intencionats.

Els incendis forestals tenen un fort impacte en els ecosistemes naturals. Poden cremar vegetació, arbres, arbustos i fauna, afectant negativament la biodiversitat. A més, poden contribuir a l'erosió del sòl, provocar pèrdua de nutrients i contaminació de rius i aqüífers, i incrementar la possibilitat d'inundacions. En alguns grans incendis forestals poden causar la pèrdua de vides humanes, ferides, destrucció de propietats i infraestructures, etc.

El foc ha estat un element més utilitzat pels pagesos a l'hora de treballar la terra, i se sabia perfectament com dominar-lo. Fins entrada la segona meitat del segle XX trobem que aquesta és una zona amb totes les cases habitades, i amb molta gent a cada casa. Això permetia ser molts a l'hora d'apagar un foc. Per altra banda, l'enorme aprofitament que es feia del bosc reduïa notablement

la densitat d'aquest, i per tant el risc d'incendi. El paradigma de tot això n'és la crema de rostolls. Al mig de l'estiu, quan s'acabava de segar un camp, es llaurava una vora tot volt i s'encenia. En cas d'incendi la reacció era ràpida. Tots els veïns anaven a apagar foc, tasca que es feia amb destrals, aixades, branques i llumins o encenedor. A base de tallafocs i contrafocs, amb facilitat tenien controlats els incendis, i un cop s'impossibilitava la seva propagació aviat es tenia apagat. La tècnica del contrafoc era dominada a la perfecció per una gent que es coneixien el territori pam a pam.

La disminució de la gestió i aprofitament forestal, el creixement de la massa forestal i l'abandonament i pèrdua de població dels pobles, juntament amb els greus impactes del canvi climàtic, han fet que el foc, i de manera creixent des de la dècada dels anys vuitanta, anés perdent cada cop més capacitat de gestió i extinció.

El progressiu abandonament del món rural, sumat a la desaparició de molts dels aprofitaments tradicionals dels boscos i a la decadència de l'explotació forestal, ha desembocat en una situació d'augment i densificació de la massa forestal difícil de gestionar, que quan

arriben els mesos d'estiu o es produeix un període llarg de secada es tradueix amb un perill d'incendi elevadíssim. A les zones afectades l'impacte del foc de 1998 ha estat importantíssim, i ha canviat completament el paisatge. Després de la gran difusió dels pins, a les zones cremades hi tornen a sortir les espècies originàries, els roures i les alzines. Aquestes, de creixement més lent, resisteixen molt millor el foc que els pins. A les zones que es van salvar de l'incendi la situació dels boscos no ha millorat ostensiblement. Si bé s'ha generat una consciència de la necessitat de trobar una solució per gestionar l'enorme massa forestal que tenim, aquesta és complicada i costosa.

El foc del 1998 va ser considerat un dels primers Grans Incendis Forestals de Catalunya, i de cinquena generació, és a dir, aquells on en una mateixa àrea hi ha incendis de tercera (incendis continus, ràpids i intensos.) o quarta generació (quan afecten zones habitades que estan dins de la massa de combustible, com poden ser urbanitzacions, grans ciutats, infraestructura econòmica).

Avui ens trobem amb un risc important d'incendis de sisena generació, aquells produïts pel canvi climàtic, que alliberen tanta energia que, nodrits per unes condicions climàtiques i de combustible determinades, són capaços de modificar l'atmosfera generant tempestes de foc i els anomenats pirocumuls. La previsió del seu comportament és molt difícil.

NATURA VIVA: LA PRIMERA ADF DE CATALUNYA

El 1981 neix a Pinós, de la mà de Josep Maria Casas, l'Agrupació Forestal Natura Viva, que anys després es constituirà com la primera ADF de Catalunya, fet que li mereix una distinció honorífica de la Generalitat de Catalunya. Natura Viva neix per agrupar propietaris de diferents municipis (La Molsosa, Pinós, Riner i Cardona) per tal de compartir esforços per a la defensa forestal, ja sigui a partir de la construcció de punts d'aigua, de la construcció de torres de vigilància, de la dotació d'equipaments, o de la creació de campanyes de fumigació o control de plagues. El seu paper ha estat fonamental en el passat i ho és encara en l'actualitat, i explicar-ne el significat i funcions és fonamental per poder entendre i valorar l'actual paisatge.

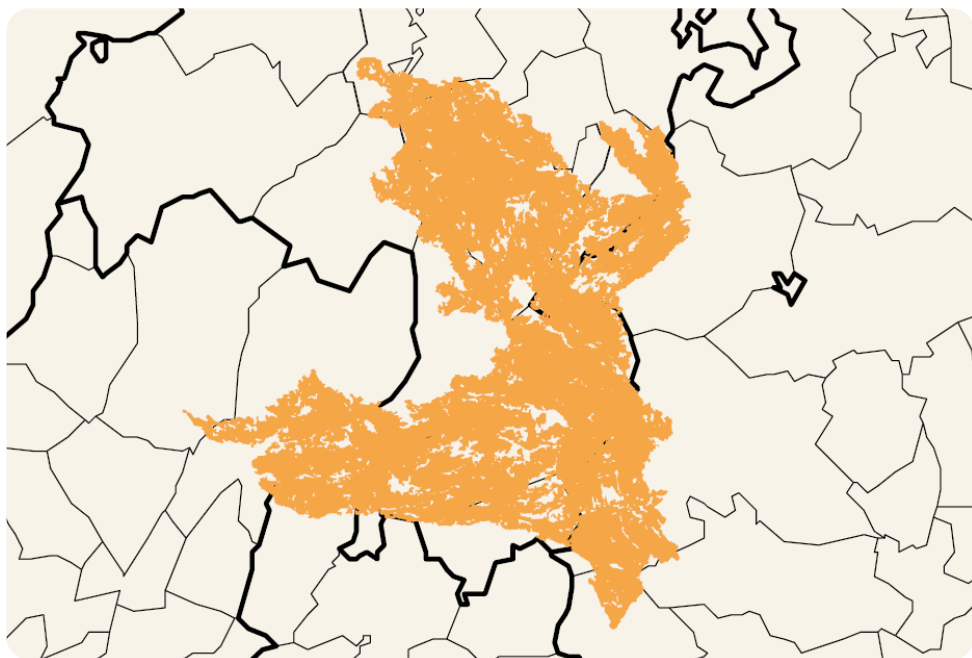
EL FOC DEL 1998

La tarda del dissabte 18 de juliol del 1998 es van declarar diversos incendis a la Catalunya Central: un d'ells a Aguilar de Segarra i un altre a Cardona. Tot i que aquests dos focus estaven separats per una vintena llarga de quilòmetres, s'acabaren fusionant donant lloc a un gran incendi de difícil control.

El foc cremà durant quatre dies, assolint un front de gairebé 25 km que va arribar a avançar a una velocitat de 4 km/h, i va deixar un rastre de 27.000 hectàrees calcinades i més de 250 masies afectades. 1.269 ha de la Molsosa, gran part de l'entorn de Prades, van ser afectades.

Prades amb la columna del foc del 1998. Foto: M. Alba Puigpelat

Mapa de l'afectació de l'incendi del 1998. Font: Territori de Masies. Paisatges, Biodiversitat, i Món Rural al Baix Solsonès (2014)

LA DECLARACIÓ DE MATAMARGÓ

Un any després del gran incendi, els veïns i veïnes afectats continuen demanant una revisió acurada de les eines de gestió i prevenció d'incendis forestals. El 17 de juliol del 1999 es reuneixen a Matamargó en un acte festiu-reivindicatiu on s'aprova la Declaració de Matamargó:

Ara fa un any, un gran incendi va assolir més de 27.000 hectàrees de la Catalunya central.

Ara fa un any, es va apagar el gran foc després de cremar, ferotge, durant quatre dies. Però encara avui el foc és viu, perquè les conseqüències directes segueixen afectant els habitants de les zones cremades de manera inequívoca.

Els grans incendis no han calcinat només grans extensions de territori. Han cremat també una forma de vida i cultura que ja estaven ferides de mort: el despoblament rural, la pèrdua de pes econòmic del sector agrari, la tradicional manca d'inversions públiques en infraestructures i serveis, les retallades pressupostàries, l'escàs ressò mediàtic de les problemàtiques específicament rurals... són algunes de les manifestacions del grau d'abandonament que pateixen les zones rurals i

que el gran incendi ha fet encara més evidents. Des de l'endemà del foc que ara recordem fins avui, no hem notat que es prenguessin mesures serioses per frenar el despoblament que dia a dia buida els nostres pobles i les nostres cases de pagès.

Pensem, però, que els grans incendis forestals no afecten només de manera negativa els habitants de les zones rurals.

L'actual distribució de la població, marcada per una concentració molt accentuada a les zones urbanes i molt minoritària a les rurals, no és una raó per pensar que una i altra poden deslligar-se. El paper que juga el món rural en l'equilibri i el desenvolupament sostenible del medi natural determina la necessitat d'una interacció entre tota la població que ha de sorgir del debat, del diàleg, de la reflexió i de l'intent de millorar situacions que a tots ens condicionen la forma de viure.

I és per això que volem manifestar que:

— Considerem necessari que el conjunt de la població rural prengui cons-

ciència de les situacions de desigualtat que pateix.

— Qualsevol habitant de les zones rurals té dret a rebre uns serveis socials, educatius i culturals pensats per a la nostra manera de viure. L'organització de l'escola, de l'assistència sanitària, de l'atenció a la gent gran, de la cultura... no es pot fer només des de la realitat urbana. Moltes de les lleis i els reglaments que s'apliquen són pensats per a poblacions mitjanes o grans i cauen sobre nostre com una gran llosa immobilitzadora.

— Considerem necessària l'activació de mesures i actuacions específiques per al medi rural. Volem uns pobles oberts i diversos però pensem que les feines que s'han de potenciar són, sobretot, les agrícoles, ramaderes i forestals i que han de poder garantir unes rendes familiars que contemplin els costos econòmics, ecològics i socials de la producció.

— Considerem necessàries actuacions de polítiques agràries que impliquin a les Administracions en el desenvolupament rural per gaudir d'una vida digna, per mantenir la identitat cultural i per garantir un protago-

nisme real dels seus habitants, amb paritat competitiva i amb una política de fixació del territori.

— Considerem necessari que el conjunt de la societat catalana entengui que totes les mesures adreçades a millorar les condicions de vida de les zones rurals i a reequilibrar el territori, contribueixen a fer un país més habitable per al conjunt de la població. Sense acabar amb la discriminació territorial no tindrem mai un país nacionalment lliure ni socialment just.

Per aconseguir tot això és necessària la implicació de tots els sectors socials. Per afrontar reptes de futur, és hora de canviar la pregunta que molt sovint ens fem: “Què s’ha de fer perquè no marxem de pagès?” per la de: “Quin projecte de món rural volem?”

Matamargó, 17 de juliol del 1999

Els focs del 1998 van provocar un important conflicte social entre veïnat, cossos de seguretat i extinció i govern. Fruit d'aquest anys més tard es crearia el GRAF, i es professionalitzarien pràctiques forestals prohibides als veïns com els contrafocs.

EL PAISATGE DESPRÉS DELS FOCS

L'ecologia dels nostres boscos mediterranis està adaptada als incendis forestals de causes naturals i també als provocats per l'home de poca intensitat. Cal tenir en compte que el foc forestal és un recurs que s'utilitza des de fa uns 200.000 anys a la Mediterrània, ja que es tracta d'un procés natural que freqüentment actua com una part molt important dels ecosistemes on es produeix. Però una recurrència d'incendis forestals amb una periodicitat inferior als 10 anys altera la dinàmica de la successió natural, disminuint la capacitat de rebrotar i causant importants pèrdues de sòl, especialment en zones de fort pendent, on els incendis successius poden conduir a una situació de degradació o inclús a la desertització.

Després de l'afectació d'un incendi, el bosc continua la seva regeneració per rebrot o per colonització de noves espècies que aprofiten les condicions per desenvolupar-se. Aquesta característica es pot observar amb facilitat a la Serra de Castelltallat, on l'afectació irregular dels

incendis del 94 i del 98, i les diferents condicions ambientals de després dels incendis, han produït un nou mosaic format per petites pinedes de pi blanc i restes de bosc de pinassa no afectades per l'incendi, brolles mediterrànies, i rouredes de fulla petita.

Després de l'afectació d'un incendi, el bosc continua la seva successió natural a partir de processos d'autosuccessió (rebrot o regeneració a partir de llavors), o de colonitzacions de noves espècies que aprofiten les noves condicions d'obertura de la massa vegetal per desenvolupar-se. Aquesta característica es pot observar amb facilitat a Prades, on l'afectació irregular de l'incendi del 1998 ha produït un nou mosaic format per rouredes de fulla petita, algunes bosquines de pinassa no afectades per l'incendi, brolles mediterrànies, i rouredes seques de roure de fulla petita amb roure cerrioide.

Després de veure's afectats per un incendi forestal, els nostres boscos inicien

un procés de successió per sí mateixos. Aquest procés podrà modificar el paisatge després de l'incendi, en funció de les condicions del sòl, de la climatologia i de la vegetació resultants de l'incendi, i de quina sigui la intervenció humana. Als boscos mixtes de pinassa i pi blanc afectats per incendis, el pi blanc passa a ser l'espècie dominant. Per contra, als boscos mixtes de pinassa i roures, hi dominaran rouredes rebrotades. Finalment, en aquelles masses forestals dominades per pinasses però sense presència de pi blanc ni roures, la regeneració es veu alentida per manca de llavors, tret que es dugui a terme un projecte de restauració.

Els experts afirmen que la regeneració natural és la millor opció per recuperar els boscos cremats. La vegetació que reapareix després d'un incendi pot tenir un paper rellevant en la recuperació de l'ecosistema, ja que ajuda a restablir els cicles de nutrients, proporciona hàbitats per a la fauna i contribueix a la restauració dels serveis ambientals.

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

La Fornal 2. pàg.15-19.
Associació cultural de Prades.
Any 2001

*Territori de Masies. Paisatges, Biodiversi-
tat, i Món Rural al baix Solsonès*.
L'Arada i GNS.
Any 2014

MOU-TE BÉ PEL TERRITORI! BONES PRÀCTIQUES D'ACCÉS A L'ESPAI NATURAL

BONES PRÀCTIQUES DEL VISITANT

1.
Informa't bé sobre el territori en qüestió, la meteorologia prevista i les activitats que es fan al bosc i camp obert al web de territoridemasies.cat. [PRÈVIA]
2.
Si ets un grup de més de 10 persones que vols fer una caminada i els veïns no ho saben, posa't en contacte amb Territori de Masies, informarem al veïnat [PRÈVIA]
3.
Si heu de travessar un pas amb vailet, deixeu-lo tal i com us l'heu trobat.
4.
Porta els animals domèstics lligats. Respecta els ramats i el bestiar.
5.
Emporta't la brossa que hagi generat al medi natural. Emporta't també les deixalles orgàniques.
6.
No comparteixis les ubicacions a les xarxes socials de indrets sobre freqüentats o que siguin susceptibles d'acabar-ho sent.
7.
Al bosc, no facis foc!
8.
No llencis les burilles a terra ni altres residus que siguin susceptibles a iniciar un incendi forestal.
9.
Sigues silenciós, no cridis: sigues tan invisible com puguis
10.
No alliberis fauna domèstica ni plantis espècies vegetals , podria provocar greus impactes a la flora i fauna autòctona.

UN PROJECTE DE:

TERRITORI DE MASIES

AMB EL SUPORT DE:

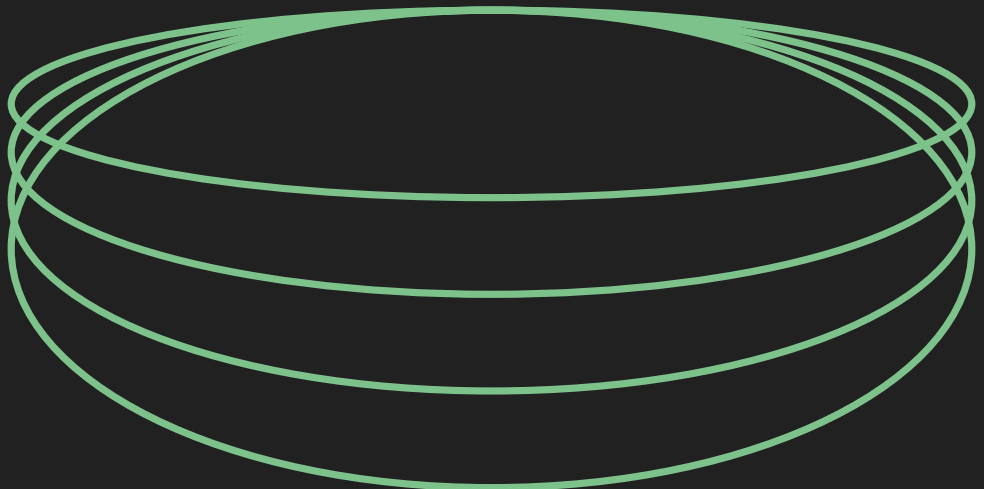
Generalitat de Catalunya
Departament d'Acció Climàtica,
Alimentació i Agenda Rural

COL·LABOREN:

La venda de proximitat està regulada i permet identificar els productes catalans que venen ells mateixos als seus productes al públic, segons el Decret 24/2013

BASSADÒRIA

Accions al servei dels espais agroforestals del Solsonès i rodalies